

# **AHLÂK FELSEFESİNİN TEMEL PROBLEMLERİ**

Seçme Metinler

## AHLÂK FELSEFESİNİN TEMEL PROBLEMLERİ

Seçme Metinler

Hazırlayan: Hümeyra Özturan

Yayın No: 7

İslam Ahlâk Düşüncesi No: 3

ISBN: 978-605-69007-6-1

Gözden Geçirilmiş 2. Basım, Aralık 2019

Yayına Hazırlık: Kübra Bilgin Tiryaki-Mehmet Beydemir

Tashih: Mehmet Beydemir

Kapak: Zahid Yıldırım

Kapak Görseli: *Sokrates'in Ölümü*. Jacques-Louis David, 1787. Metropolitan Museum of Art.

İ Tasarım: T. Erdal Kara

### © İLEM Yayınları 2019

Tüm yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

### Baskı ve Cilt

Hazar Reklam Matbaacılık

Sertifika No.: 26482

İskitler / Ankara

Telefon: +90 312 278 50 77

**ilem**  
YAYINLARI

Aziz Mahmut Hüdayi M. Halk C. Türbe Kapısı S. No:13 Üsküdar - İstanbul

Tel: 0216 310 43 18 Faks: 0216 310 43 18

www.ilemyayinlari.com - info@ilemyayinlari.com

İLEM Yayınları, İLEM (İlmi Etüdler Derneği) ve Nobel Akademik Yayıncılık ortak markasıdır.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

# **AHLÂK FELSEFESİNİN TEMEL PROBLEMLERİ**

Seçme Metinler

**Hazırlayan**  
Hümeysra Özturan

**ilem**  
YAYINLARI



# İçindekiler

|                                                                            |           |
|----------------------------------------------------------------------------|-----------|
| İkinci Baskıya Önsöz                                                       | x         |
| Önsöz                                                                      | xiii      |
| Birinci Bölüm                                                              |           |
| <b>AHLÂK NE İLE UĞRAŞIR? ALANI, KISA TARİHİ, TANIMLARI VE KESİNLİĞİ</b>    | <b>1</b>  |
| Giriş                                                                      | 3         |
| Ahlâk İlmi-Ahlâk Felsefesi-Etik                                            | 4         |
| Ahlâk Felsefesi Yapma Biçimleri                                            | 5         |
| Ahlâk Felsefesine Dair Farklı Yaklaşımlar: Kısa Bir Ahlâk Felsefesi Tarihi | 7         |
| Ahlâk Felsefesinin Özerkliği ve Kesinliği                                  | 16        |
| Probleme Dair Seçme Metinler                                               | 20        |
| Aristoteles, Nikomakhos Ahlâkı                                             | 22        |
| Galen, Kitâbü'l-ahlâk                                                      | 22        |
| İbn Miskeveyh, Tehzîbü'l-ahlâk ve tathîru'l-a'râk                          | 22        |
| İbn Sînâ, Metafizik                                                        | 23        |
| Gazzâlî, İhyâu ulûmi'd-dîn                                                 | 24        |
| Nasîruddin Tûsî, Ahlâk-ı Nâsırî                                            | 25        |
| Thomas Hobbes, Leviathan                                                   | 27        |
| Immanuel Kant, Ahlâk Metafizığının Temellendirilmesi                       | 27        |
| Friedrich Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde                            | 29        |
| Friedrich Nietzsche, Aforizmalar                                           | 30        |
| Ludwig Wittgenstein, "Ahlâk Üzerine Bir Ders"                              | 31        |
| G. E. Moore, Principia Ethica                                              | 34        |
| Alfred Jules Ayer, Dil, Doğruluk ve Mantık                                 | 35        |
| Emmanuel Levinas, Sonsuza Tanıklık                                         | 37        |
| İkinci Bölüm                                                               |           |
| <b>AHLÂKIN DEĞİŞMESİ PROBLEMİ</b>                                          | <b>39</b> |
| Giriş                                                                      | 41        |
| Filozoflara Göre İnsanın Ahlâkını Etkileyen Doğuştan Faktörler             | 42        |
| Nefsin Güçleri                                                             | 42        |
| Kader/İlahî Lütuf                                                          | 43        |
| Bedendeki Sınırlar                                                         | 45        |
| İrk                                                                        | 45        |
| Cinsiyet                                                                   | 46        |
| Genetik Özellikler                                                         | 47        |
| Gök Cisimleri, İklim ve Bitki Örtüsü                                       | 49        |
| Ahlâkın Değişmesi                                                          | 50        |
| Probleme Dair Seçme Metinler                                               | 51        |
| Platon, Phaidros                                                           | 53        |

|                                                                    |    |
|--------------------------------------------------------------------|----|
| Platon, Devlet                                                     | 54 |
| Platon, Timaios                                                    | 56 |
| Aristoteles, Nikomakhos Ahlâkı                                     | 57 |
| Aristoteles, Kategoriler                                           | 58 |
| Aristoteles, Politika                                              | 59 |
| Galen, Fî enne kuva'n-nefs tevâbî' li-mizâcî'l-beden* [Özet metin] | 59 |
| Galen, Fî enne kuva'n-nefs tevâbî' li-mizâcî'l-beden* [Tam metin]  | 62 |
| Galen, Kitâbü'l-ahlâk                                              | 63 |
| Kindî, Oluş ve Bozuluşun Yakın Etkin Sebebi Üzerine                | 64 |
| Fârâbî, es-Siyâsetü'l-medeniyye                                    | 64 |
| Fârâbî, Fusûl müntezze                                             | 67 |
| Yahya ibn Adi, Tehzîbü'l-ahlâk                                     | 68 |
| İhvân-ı Safâ, Risaleler                                            | 69 |
| İbn Miskeveyh, Tehzîbü'l-ahlâk ve tathîru'l-a'râk                  | 72 |
| Ragıb el-İsfahânî, ez-Zerîa ilâ mekârîmî's-şerîa                   | 75 |
| Gazzâlî, İhyâu ulûmî'd-dîn                                         | 77 |
| Nasiruddin Tûsî, Ahlâk-ı Nâsırî                                    | 80 |
| Thomas Aquinas, Summa Theologica                                   | 81 |
| Adudiddin el-İcî, Ahlâk-ı Adudiyye                                 | 83 |
| İbn Haldun, Mukaddime                                              | 84 |
| Montesquieu, Kanunların Ruhü Üzerine                               | 85 |
| Jean-Jacques Rousseau, Emile                                       | 88 |
| Peter Singer, Pratik Etik                                          | 89 |

### Üçüncü Bölüm

## AHLÂKIN MUTLAKLIĞI VE İZAFİLİĞİ PROBLEMİ

93

|                                                 |     |
|-------------------------------------------------|-----|
| Giriş                                           | 95  |
| Problemın Farklı Türleri ve Öne Çıkan Teoriler  | 96  |
| Feminist Ahlâk                                  | 101 |
| Probleme Dair Seçme Metinler                    | 103 |
| Platon, Devlet                                  | 105 |
| Ebü Bekir er-Râzî, et-Tıbbu'r-rûhânî            | 108 |
| Fârâbî, et-Tenbîh alâ sebîlî's-sa'âde           | 108 |
| Fârâbî, Fusûl müntezze                          | 109 |
| Edward Westermarck, Ethical Relativity          | 110 |
| J. L. Mackie, Ethics: Inventing Right and Wrong | 112 |
| R. M. Hare, Freedom and Reason                  | 115 |
| Thomas Nagel, What Does It All Mean?            | 117 |
| Carol Gilligan, In A Different Voice            | 120 |
| Gilbert Hartman, Moral Relativism               | 123 |
| Judith Jarvis Thomson, Moral Objectivity        | 124 |

### Dördüncü Bölüm

## AHLÂKIN KAYNAĞI PROBLEMİ

127

|                                                                       |     |
|-----------------------------------------------------------------------|-----|
| Giriş                                                                 | 129 |
| Dâhilî Kaynaklar                                                      | 130 |
| Akıl: Ahlâklı Olanı Akıl Kaynaklı Belli Bir İlkeye Dayanarak Bulanlar | 130 |
| Hazcılar                                                              | 130 |
| İtidal İlkesini Savunanlar                                            | 130 |
| Faydacılar                                                            | 131 |
| Vazîfeci Ahlâkcılar                                                   | 131 |
| İnsan Tabiatı                                                         | 132 |
| Duygu                                                                 | 132 |
| Sezgi                                                                 | 133 |

|                                                                                         |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Biyolojik Yapı (Evrım)                                                                  | 133 |
| Vicdan ve Sorumluluk Duygusu                                                            | 135 |
| Haricî Kaynaklar                                                                        | 137 |
| Toplum                                                                                  | 137 |
| Tecrübe                                                                                 | 137 |
| Tanrı/Vahiy/Din                                                                         | 139 |
| Olgu-Değer Problemi                                                                     | 140 |
| Ahlâkın Kaynağını Reddedenler                                                           | 141 |
| Probleme Dair Seçme Metinler                                                            | 142 |
| Platon, Euthifron                                                                       | 145 |
| Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail el-Eş'arî, Kitâbu'l-Lum'a fî reddi 'alâ ehli'z-zeyğ ve'l-bed' | 148 |
| Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud el-Mâtürîdî, Kitâbu't-tevhîd                  | 150 |
| Ragib el-İsfahânî, ez-Zerîa ilâ mekârimi's-şeria                                        | 151 |
| David Hume, Ahlâkın Temel İlkelerine İlişkin Bir Soruşturma                             | 152 |
| David Hume, İnsan Tabiatı Üzerine                                                       | 153 |
| Jean-Jacques Rousseau, Emile                                                            | 156 |
| Immanuel Kant, Ahlâk Metafizığının Temellendirilmesi                                    | 159 |
| John Stuart Mill, Faydacılık                                                            | 160 |
| Emile Durkheim, Sosyoloji ve Psikoloji                                                  | 162 |
| Jean-Paul Sartre, "Dinsiz Ahlâk"                                                        | 167 |
| Edward Westermarck, Ethical Relativity                                                  | 168 |
| Alfred Jules Ayer, Dil, Doğruluk ve Mantık                                              | 171 |
| Robert Merrihew Adams, The Virtue of Faith and Other Essays in Philosophical Theology   | 173 |
| Linda Zagzebski, Divine Motivation Theory                                               | 179 |
| Francisco J. Ayala, "The Biological Roots of Morality"                                  | 183 |
| Michael J. Sandel, Adalet                                                               | 186 |

## Beşinci Bölüm

### **İYİ NEDİR? İYİNİN MAHİYETİ PROBLEMİ**

**189**

|                                                      |     |
|------------------------------------------------------|-----|
| Giriş                                                | 191 |
| Metafizik "İyi"                                      | 191 |
| Aklî "İyi"                                           | 192 |
| Tanrısal "İyi"                                       | 194 |
| Biyolojik "İyi"                                      | 194 |
| Üzüntüyü Yenme                                       | 195 |
| Erdem Ahlâkı                                         | 196 |
| Muhelif Cevaplar                                     | 197 |
| Şüpheciler                                           | 197 |
| Nihilistler                                          | 197 |
| Meta-ahlâkçılar                                      | 197 |
| Probleme Dair Seçme Metinler                         | 198 |
| Pyrrhon, Fragmanlar                                  | 199 |
| Aristoteles, Nikomakhos Ahlâkı                       | 199 |
| Epiküros, Mektuplar ve Maksimler                     | 202 |
| Epiktetos, Düşünceler ve Sohbetler                   | 202 |
| Marcus Aurelius, Düşünceler                          | 203 |
| Kindî, Üzüntüyü Yenme Yolu Hakkında Risale           | 204 |
| Ebû Bekir Râzî, Filozofça Yaşama                     | 205 |
| İbn Miskeveyh, Tehzîbü'l-ahlâk ve tathîru'l-a'râk    | 206 |
| Gazzâlî, İhyâu ulûmi'd-dîn                           | 207 |
| Immanuel Kant, Ahlâk Metafizığının Temellendirilmesi | 208 |
| Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde                | 209 |
| Nietzsche, Aforizmalar                               | 211 |

|                                                                     |            |
|---------------------------------------------------------------------|------------|
| Nietzsche, Deccal Sahte İsa                                         | 212        |
| George Edward Moore, Principia Ethica                               | 215        |
| Rosalind Hursthouse, On Virtue Ethics                               | 216        |
| <b>Altıncı Bölüm</b>                                                |            |
| <b>AHLÂKÎ YAPTIRIM PROBLEMİ</b>                                     | <b>221</b> |
| Giriş                                                               | 223        |
| Dâhilî Yaptırım Teorileri                                           | 223        |
| Hazzı Elde Etme ve Acıdan Kaçma İsteği                              | 223        |
| Mutluluk                                                            | 224        |
| Toplumsallık/Sorumluluk Duygusu                                     | 224        |
| Haricî Yaptırım Teorileri                                           | 225        |
| Dinî Yaptırım                                                       | 225        |
| Siyasî Yaptırım                                                     | 227        |
| Ahlâkî Yaptırım Fikrinin Reddedenler                                | 227        |
| Probleme Dair Seçme Metinler                                        | 229        |
| Platon, Phaidros                                                    | 231        |
| Ebû Bekir er-Râzî, et-Tıbbu'r-rûhânî                                | 232        |
| Ebû Bekir er-Râzî, Filozofça Yaşama                                 | 233        |
| İhvân-ı Safâ, Risaleler                                             | 234        |
| İbn Miskeveyh, Tehzîbü'l-ahlâk ve tathîru'l-a'râk                   | 240        |
| İbn Sinâ, Metafizik                                                 | 240        |
| Nasiruddin Tûsî, Ahlâk-ı Nâsırî                                     | 242        |
| Thomas Hobbes, Leviathan                                            | 244        |
| Immanuel Kant, Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi                | 244        |
| John Stuart Mill, Faydacılık                                        | 246        |
| Francis Herbert Bradley, Ethical Studies                            | 250        |
| Robert Merrihew Adams, "Tanrı'nın Varlığı Lehine Ahlâkî Argümanlar" | 251        |
| John Hare, Why Bother Being Good?                                   | 254        |
| Peter Singer, Pratik Etik                                           | 256        |
| <b>Yedinci Bölüm</b>                                                |            |
| <b>AHLÂK EĞİTİMİ PROBLEMİ</b>                                       | <b>261</b> |
| Giriş                                                               | 263        |
| Alışkanlık Edindirme                                                | 263        |
| Nefsi Arındırma                                                     | 264        |
| Zıtlıklarla Tedavi                                                  | 265        |
| Örnek Alma/İknâî Metod                                              | 266        |
| Dostluk                                                             | 267        |
| Ödül ve Ceza                                                        | 268        |
| Probleme Dair Seçme Metinler                                        | 269        |
| Aristoteles, Nikomakhos Ahlâkî                                      | 270        |
| Ebû Bekir er-Râzî, et-Tıbbu'r-rûhânî                                | 270        |
| Yahyâ b. Adî, Tehzîbü'l-ahlâk                                       | 271        |
| Fârâbî, Fusûl münteze'a                                             | 274        |
| Fârâbî, et-Tenbih 'alâ sebîl's-sa'âde                               | 274        |
| İbn Miskeveyh, Tehzîbü'l-ahlâk ve tathîru'l-a'râk                   | 275        |
| Ragıb el-İsfahânî, ez-Zeria ilâ mekârimi'ş-şerîa                    | 278        |
| Gazzâlî, Mizanü'l-amel                                              | 279        |
| Adududdîn el-İcî, Ahlâk-ı Adudîyye                                  | 282        |
| <b>Dizin</b>                                                        | <b>283</b> |
| <b>Yazar Hakkında</b>                                               | <b>287</b> |

## Kısaltmalar

|       |   |                |
|-------|---|----------------|
| bkz.  | : | Bakınız        |
| c.    | : | Cilt           |
| çev.  | : | Çeviren        |
| d.    | : | Doğum          |
| ed.   | : | Editör         |
| M. Ö. | : | Milattan önce  |
| M. S. | : | Milattan sonra |
| ö.    | : | Ölüm           |
| S.    | : | Sayı           |
| s.    | : | Sayfa          |
| thk.  | : | Tahkik eden    |
| vb.   | : | Ve benzeri     |

## İkinci Baskıya Önsöz

Akademik çalışmalarım içerisinde bana en heyecan verenlerinden biri bu kitaptı. Çünkü bu kitap; herhangi bir filozof, eser yahut problem üzerine yazılmış bir eser değil, ahlâk felsefesiyle ilgilendiğim ilk günden bugüne değin öğrenip zihnimde topladığım bütün bilgileri anlamlı bir bütün olarak sunma girişimiydi. Zihnimde, okuduğum her ahlâk eseri, düşüncelerini öğrendiğim her ahlâk filozofu, bu şemanın içine yerleştirilmişti. Dolayısıyla son derece bireysel bir anlama gayretini çok sayıda insanla paylaşmak gibi –kendimce- cesur bir tarafı vardı. Bu kitap, ahlâk felsefesi klasiklerini okurken takip ettiğim metoda dayanarak oluşturulduğu için, bu metod hususunda birkaç kelâm etmek isterim.

İlimle iştigal ederken en muzdarip olunan husus çok okuyamamaktan ziyade okunanları felsefî bir gözle hakkıyla değerlendirememek, bir bütünün parçalarını oluşturacak biçimde zihinde yerleştirememek, bu nedenle de çoğu zaman da unutmaktır. Benzer bir sıkıntıyı yaşadığım dönemde bu durum beni, “Bir felsefe eseri nasıl okunmalıdır?” sorusuna götürüp bırakmıştı ve ilk baskının önsözünde anlattığım üzere alandaki “problem ve ekoller” bilmenin önemine dair uyarıyla karşılaşmıştım. Bunun üzerine ahlâk felsefesinin temel problemlerinin neler olabileceğini belirlemeye ve bundan sonra okuduğum her ahlâk eserine bu problemleri ifade eden soruları sormaya başladım. Soruları sorduğumda, okuyup hakkıyla değerlendirememekten yakındığım hemen her eserin sorularıma cevap verdiğini, bu cevapları görebilmem sayesinde de ilgili eserin zihnimde kendine kalıcı bir yer bulduğunu gördüm. Dahası, okuduğum eserleri, ahlâk felsefesinin bu temel sorularına verdiği ve veremediği cevaplarını görmek yoluyla değerlendirebildim, böylece eserin ahlâk felsefesi bakımından değerine dair bazı kanaatler edinmem de mümkün oldu. İşte bu eser, söz konusu metoda dayanarak, belli bir literatürün belli sorular çerçevesinde okunması neticesinde ortaya çıkan şemayı

sunmaya çalışmaktadır. Bu şemanın, ahlâk felsefesi tarihini problematik bir gözle okumaya ve anlamaya çalışanlara yardımcı olacağını, çok geniş bir literatür arasında meseleleri kaçırmadan yolunu bulmasını sağlayacağını ümit etmekteyim.

Bu çalışmanın, bireysel bir yolculuğun notlarından neşv-ü nemâ bulması; yolculuk devam ettiği sürece yeni eklemelerle zenginleşmesini de gerekli kılmıştır. Hâlâ okuduğum her yeni filozofu, öğrendiğim her yeni ahlâk görüşünü bu pencereden anlamaya çalıştığım için, hemen her bölüme dair bilgilerim de çeşitlenmekte, artmakta ve değişmektedir. Yolculuk sürdükçe, kemâli hiçbir zaman mümkün olmayan bu çalışmaya da yeni bilgiler eklenmeye devam edecektir. İşte elinizdeki bu ikinci baskı, geçen süre zarfında bu çerçeveye ekleme imkânı bulduğum yeni isimler ve fikirleri de kapsamaktadır. Dolayısıyla ilk baskıya göre genişletilmiş, hem konu anlatım kısımlarına yeni bilgiler hem de seçme metinler kısmına yeni parçalar eklenmiştir.

İkinci baskıda yer alan söz konusu yeniliklerden kısaca bahsedeyim. Bu baskıda öncelikle, problemlerin sıralaması ilk baskıya göre ufak bir farklılık arz etmektedir. Akışa daha uygun olduğu düşünülerek böyle bir değişiklik yapıldı. Yine bu baskıda, ilk baskıdan farklı olarak “pratik ahlâk” alanına dair yazan düşünürlerden de, ilgili problemler çerçevesinde alıntılar yapılmıştır. Böylece, ilk bölümde verdiğimiz ahlâk şemasının bütün alt dallarının; yani teorik ahlâkın betimleyici, normatif, meta-ahlâk alt dallarının ve pratik ahlâkın her birinin örnek metinlerinden eklenmiş olmaktadır. Eserin çatısını oluşturan problemler, özel olarak meta-ahlâk yahut pratik ahlâk problemleri olmayıp, ahlâk felsefesi yapma biçimlerinin hemen hepsinde değinilme imkânı bulunan ortak meselelerdir. Bu nedenle, söz konusu ahlâk şemasının üzerinde bir bakış açısıyla, ahlâka dair hemen her türde yazan düşünürlerin yazdıkları, aynı problemler üzerinden okunmaya çalışılmıştır. Bu baskıda bilhassa Peter Singer, Michael Sandel gibi ahlâkı pratik meseleler üzerinden tartışan kişilerin eserlerinden yaptığımız alıntılarda bu açıkça görülebilir. Dolayısıyla bu çalışmayı; normatif, meta-ahlâk ve pratik ahlâk alanındaki eserlerin belli problemler üzerinden bir bütün olarak okunması girişimi şeklinde niteleyebiliriz. Bu baskıdaki bir başka farklılık, seçme metinlerden önce, söz konusu metinlerin önemine ve metindeki anafikre işaret eden kısa izahların yer aldığı bir değerlendirme kısmının bulunmasıdır. Alıntılanan pasajın daha doğru anlaşılması, konuya yaptığı katkının daha açık görülebilmesi için bu değerlendirme kısmını eklemeyi gerekli gördük. Böylece, fazla uzun olmayan bu alıntılarda yakalanması gereken noktaların okuyucunun dikkatinden kaçmamasını sağlamayı hedefledik.

Bu baskıda, ilk baskıda yer alan metinlerden bazılarını, ilgili filozofun görüşüne dair daha iyi bir tasavvur oluşturabilmesi için uzattık. Yine ilk baskı-

da yer alan bazı metinleri ise çıkardık. Bunların bir kısmının temsil gücünün az olduğu kanaatine vardık, bazılarının ise aidiyet sorunu olması nedeniyle eserde bulunmamasının daha iyi olacağına karar verdik. Buna karşılık, çoğunluğu modern düşünürlerin eserlerinden alınmış olan bazı yeni metinler ekledik. Emmanuel Levinas, Gilbert Hartman, Judith Jarvis Thomson, Francis Herbert Bradley gibi isimlerin eserlerinden yaptığımız alıntılar bunlar arasında sayabiliriz. Konu anlatımlarında yaptığımız değişikliklerden biri olarak ise birinci bölüme eklediğimiz kısa ahlâk tarihini zikredebiliriz. Önceki baskıda daha kısa ve modern dönemi daha muhtasar şekilde içeren bu ahlâk tarihi, yeni baskıda bilhassa modern dönemi daha ayrıntılı şekilde ortaya koyacak şekilde genişletildi. Yine konu anlatımlarındaki bir ekleme olarak evrimci ahlâka dair bilgileri daha genişletmeye çalıştık.

İlk baskının önsözünde adını zikrettiklerime şükranım bâkidir. İlk baskıda olduğu gibi bu baskıda da pek çok kişinin yardım ve desteğini aldım. Kitabın bazı fakültelerde ders kitabı olarak okutulduğunu öğrenme bahtiyarlığını yaşadığım için, derslerinde bu kitabı okutmuş olan hocalardan tavsiyelerini almaya çalıştım. Bunlardan olan Kübra Şenel, Doç. Dr. Özgür Kavak ve Doç. Dr. Ömer Türker'e önerileri ve tashihleri için müteşekkirim. Bu baskıda eklenicek metinler için önerilerini aldığım Doç. Dr. Özkan Gözel'e, kütüphaneye gidemediğim zamanlarda bana yardımlarını esirgemeyen talebelerim Enise Betül Danış ve Hasan Çetin'e de teşekkür ederim. Eserin son okumasını yaparak değerli tashih önerilerinde bulunan ve sabırla süreci yöneten Mehmet Beydemir ve Kübra Bilgin Tiryaki'ye de teşekkürü borç bilirim. İlk baskı, büyük oranda ilk çocuğumun doğumundan bir yaşına kadarki dönemde yazıldığı için, ancak onun uyuyarak bana hediye ettiği vakitlerde hazırlanmıştı. İkinci baskı ise ikinci çocuğumun aynı döneminde hazırlandı. Bu nedenle ikinci baskıda da, ikinci kızım Zeynep Sevde'ye, bana sağladığı huzurlu ve mutlu çalışma ortamı için teşekkür ediyorum.

**Hümeyra Özturan**

Çamlıca 2019

## Önsöz

Yıllar önce bir seminer dinlerken, semineri veren hoca; “Bir akademik alanda bilgi sahibi olmak demek, o alandaki bütün problem ve ekollere hâkim olmak demektir” demişti. Bu cümle beni çok etkilemiş, o sıralar yeni yeni çalışmaya başlamış olduğum ahlâk alanındaki bütün problem ve ekolleri önce bilip bilmediğimi sorgulamama, sonra da bunları öğrenmeyi birincil gayem olarak belirlememe yol açmıştı. Bu nedenle hızla alandaki eserleri gözden geçirerek, ahlâk felsefesinin temel problemlerinin neler olduğunu belirlemeye çalışmıştım. Neticede pek çok ahlâk felsefesi probleminin, iki elin parmaklarını geçmeyecek sayıda temel problemlerin alt meseleleri olarak değerlendirilebileceği, esas meselenin bu temel problemleri anlamak ve bunlar hakkında felsefe tarihinde ortaya çıkmış ekollerin iddialarını bilmek olduğu kanaatine varmıştım. Bundan sonra yaptığım şey, söz konusu temel problemleri belirlemek ve bu problemlerin içerdiği temel ve alt soruları yazıya dökmek oldu. Gayem, bu belirlemeden sonra okuyacağım her ahlâk filozofunun eserini, söz konusu sorular penceresinde değerlendirmektir. Bir başka ifadeyle bu aşamadan sonra okuduğum her ahlâk klasliğini, söz konusu problemlere verdiği cevapların ne olduğunu görmek maksadıyla okuyarak büyük çoğunluğunu not aldım. Doğrusu bunu yaparken, alanı kendimce tanımaktan öte bir hedefim yoktu. Fakat doktoram bittikten sonra İLEM ve İLKE dernekleri bünyesinde başlatılan ve başından beri içerisinde bulunma imkânını elde ettiğim İslâm Ahlâk Düşüncesi Projesi kapsamında, proje koordinatörü hocam Prof. Dr. Ömer Türker, ahlâk metinleri derlemesi şeklinde bir kitap hazırlayıp hazırlamayacağımı sorunca, bu notların daha sistemli ve kapsamlı hâle getirilebileceğini düşündüm ve neticede bu kitap şekillenmiş oldu.

Bu kitapta, her bir temel ahlâk felsefesi problemi öncelikle, içerdiği ana soruların ortaya konması yoluyla tanıtılmaktadır. Peşinden ise felsefe tarihi boyunca söz konusu probleme ilişkin ileri sürülmüş teoriler, muhtelif

tasnifler altında ortaya konmaya çalışılmaktadır. On sayfayı geçmeyen bu ön bilgilerin ardından, diğer teoriler nezdindeki konumu kabaca ortaya konmuş olan yaklaşımların, temsil gücü en yüksek metinlerinden yapılmış seçkiler, kronolojik sırayla okuyucuya sunulmaktadır. Seçki metinler, filozofun konuya ilişkin teori veya cevabını en açık şekilde ortaya koyduğu pasajları okuyucuya aktarma gayesiyle belirlenmiştir. Bu nedenle bir filozofun ilgili metninin alıntısı birkaç satırlık tek bir paragraftan oluşabilirken, başka bir filozofun metninden yapılan alıntı beş sayfaya kadar çıkabilmektedir. Metinlerin hacmi belirlenirken, beş sayfayı geçmeyen alıntılar yapma hedefi belirlemiş olduğumuz için, filozofun daha geniş hacimle konuyu tartışmış olmasına rağmen alıntının kesilmiş olması yahut filozofun pasajları arasında bir tercihte bulunulmuş olması söz konusudur. Burada gaye, okuyucunun yorulmadan filozofun temel iddiasını anlaması ve daha ileri okumalar yapmak istiyorsa, filozofun hangi kitabındaki hangi bahislere bakması gerektiği hususunda bir fikir edinmesidir. Dolayısıyla bu eserin, daha derin akademik çalışmalar yapacak öğrenciler için işe yarar bir başlangıç noktası oluşturma işlevini haiz olması hedeflenmiştir.

Felsefenin bir bütün olduğu düşüncesinden hareketle seçkide, herhangi bir dönem, coğrafya veya isimle sınırlandırılmış bir literatür taranmamıştır. Bu nedenle kitapta, İlkçağ felsefesinin önde gelen bir isminin yanında bir İslâm filozofunun, onun peşinden bir İslâm kelâmcısının, ardından da bir modern dönem Batı düşünürünün metni yer alabilmiştir. Bunun, kitabın okuyucusu olacılara bölünmemiş, yapay sınırlarla birbirinden ayrılmamış bir felsefe tarihi görme-okuma imkânı-zevki tattırması en büyük gayelerimizden biridir.

Ahlâk felsefesi alanında daha derin bir kavrayış elde edebilmenin, tarihi sürecin bir dökümünden öteye geçen, problem merkezli bir okuma yapmayı alışkanlık hâline getirmekle mümkün olabileceği kanaatindeyiz. Ancak böyle bir gözle bakılabilirse, aynı problem üzerinde Aristoteles'in ve İbn Miskeveyh'in, yahut Galen'in ve İbn Arabî'nin ayak izleri beraberce görülebilecektir. Sonra gelen bir filozofun öncekine ne eklediği yahut öncekinden ne aldığı, bir "ahlâk düşünürü"nin eseriyle ahlâk felsefesine ne kattığı, ancak problem merkezli bir okumayla kendini açığa çıkaracaktır. İşte bu kitabın endişesi bütünüyle, söz konusu felsefi akışı görebilmek ve gösterebilmektir.

Eserde ahlâk felsefesi problemlerinin ortaya konusu ve ekollerin muhtelif şekillerdeki tasnifi elbette mutlak ve kusursuz olmayıp, tamamıyla kendi okumalarım ve bilgilerimle sınırlıdır. Seçilmiş metinler de yine benim okuma-inceleme imkânı bulabildiğim eserlerden ibarettir. Şüphesiz problemlerin ve ekollerin ortaya konusu da, seçilen metinler de çok farklı olabilirdi. Bu nedenle bu seçki bir başka ifadeyle benim ahlâk felsefesi tarihinden an-

ladığım ve bildiklerimin bir dökümü gibidir, bir başkasının ki kuşkusuz daha farklı ve daha kusursuz olabilecektir. Seçilen metinler çok daha çeşitli yahut uzun olabilir, hiçbir dönem atlanmaksızın her dönemi temsil edici en az bir düşünürün metni eklenebilirdi. Ancak bu bitimsiz bir çalışma, belki bir ömür boyu sürdürülebilecek bir iş olacağı için, ilk etapta hazırlayabildiklerimizi yayınlamanın daha isabetli olacağına, Ömer Türker Hocamın da ısrarlarıyla karar vermiş olduk. Dolayısıyla bu kitap, yeni metinlerin eklenmesiyle geliştirilebilecek bir yapıdadır ve kısmet olursa ilerleyen yıllarda yeni baskılarda bu eklemeleri yapmak şimdilik en büyük hedefimizdir.

Bu eserin ülkemizdeki ahlâk felsefesi çalışmaları bakımından taşıması ümit edilen bir başka mühim tarafı, henüz Türkçe'ye kazandırılmamış pek çok çağdaş ahlâk felsefecisinin metinlerinden seçmeler içeriyor olmasıdır. Bu eserde Robert Merrihew Adams, Linda Zagzebski, J.L. Mackie, John Hare, Carol Gilligan gibi isimlerin, kitapta ele alınan ahlâk felsefesi problemlerine dair kaleme aldıkları eserlerden en can alıcı pasajlar seçilmeye çalışılmış ve tercümeleri seçme metinler arasına konmuştur. Bu pasajlardan hareketle Türk okuyucusunun söz konusu isimlere ve felsefelerine aşinalığının oluşması ve bu sayede söz konusu kişiler hakkında yüksek lisans ve doktora tezlerinin kaleme alınma imkânının artması, bu eserin dolaylı gayelerinden birisidir. Ayrıca bu çağdaş isimlerin, klasik dönem İslâm filozoflarıyla aynı problem hakkında yazdıklarını görmek, bu farklı isimleri aynı şemsiye altında değerlendirebilmek, yapılması muhtemel tez ve çalışmaların, geçmişle günümüzü birleştiren tarzda olabilmesi için de bir ümit verir düşüncesindeyiz.

Eserde yer alan seçme metinlerin tercümelerinin bir kısmı bize aitken, bir kısmı zaten mevcut olan yayınlanmış tercümelerden, hak sahibi yayınevlerinden tek tek izin alınmak suretiyle kitaba alınmıştır. Bazı metinler ise, konuyla ilgili çalışmaları olan arkadaşlarımız tarafından tercüme edilmiştir. Alıntılar yapılırken bazı yazım hataları yahut kitabın genelinde tercih edilmiş yazım kurallarına aykırı bir tercih varsa düzeltilmiş ve değiştirilmiştir.

Seçme metinlerin alıntılандığı kitap isimleri, Türk okuyucusu tarafından genel olarak bilindikleri isimleriyle yazılmaya çalışılmıştır. Söz gelimi Montesquieu'nun eseri *Kanunların Ruhu* şeklindeki tercüme hâliyle yer alırken, Gazzâlî'nin *İhyâu ulûmi'd-dîn*'i tercüme edilmeksizin orijinal hâliyle yazılmıştır. Burada esas alınan, okuyucunun hangi eserden bahsedildiğini kolayca anlayabilmesidir.

Son olarak bu eserin hazırlanmasında yardımını gördüğüm pek çok kişiye teşekkür etmek isterim. Öncelikle böyle bir eser hazırlamam için beni teşvik eden ve sürekli desteğiyle kitabın son hâline gelmesini sağlayan kıymetli hocam Prof. Dr. Ömer Türker'e büyük bir şükran borçluyum. Bu eser, İLKE ve İLEM'in ortak çalışması olan İslâm Ahlâk Düşüncesi Projesi kapsamında

hazırlanmış bir kitaptır. Bu nedenle projeyi destekleyen İLKE ve İLEM yöneticilerine hassaten teşekkür etmek isterim. Yayınlarından alıntı yapmamıza izin veren yayınevleri ve çalışanları da, bu çalışmada dolaylı da olsa emek sahibidirler, onlara da teşekkürü bir borç bilirim. Kitabı tekrar tekrar okuyarak kıymetli tashih ve önerilerde bulunan Kübra Bilgin, kütüphaneye gidemediğim zamanlarda benim kütüphanedeki elim ayağım olan dostlarım Selime Çınar ve Hacer Kontbay'a da müteşekkirim.

Bu kitap büyük oranda, henüz çok küçük olan kızım Hilal'in bana hediye ettiği zaman aralıklarında hazırlandı. Annesine verdiği bu dolaylı destekten dolayı kızıma da teşekkür etmem gerekli. Eşim Mehmet'in ise, gerek takıldığım tercümelerde imdadıma yetişmesi gerek her daim desteği minnetle anılmaya değer. Her ikisine de sevgi dolu teşekkürlerimi sunuyorum. Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

**Hümeyra Özturan**

Altunizade, Şubat 2015